

Over de taal van Deventer

De taal van Deventer: Sallands

Hieronder is de streektaalkaart van Nederland uit de Bosatlas afgebeeld. Deventer ligt in het donker oranje gebied. In dat grote gebied wordt een variant van het Nedersaksisch gesproken die Gelders-Overijssels wordt genoemd. In Overijssel noemen we dat meestal Sallands. Verder naar het oosten, in Rijssen en Markelo bijvoorbeeld, wordt Twents-Graafschaps gesproken volgens Jo Daan, die deze kaart in 1968 tekende voor de *Atlas van Nederland*.

Naar: de streektaalkaart uit De Bosatlas van Nederland. Groningen 2007.

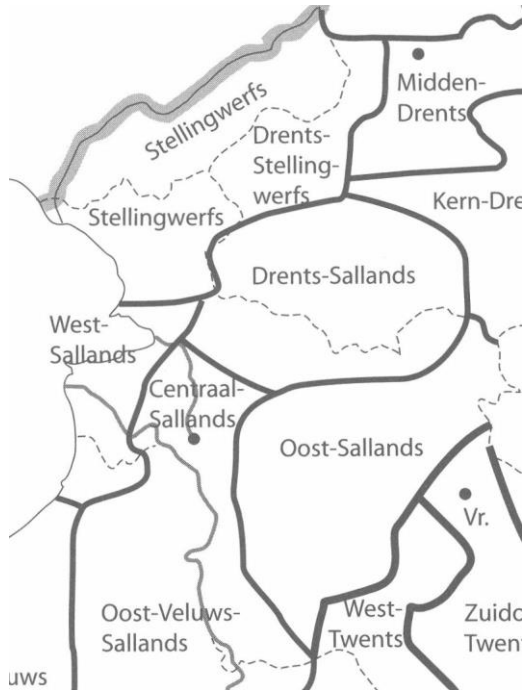
Jo Daan trok de grens tussen het Gelders-Overijssels (oranje) en het Twents-Graafschaps (rood) op basis van het verschil tussen *vuur* = Ned. vuur ten westen, en *veur* = Ned. vuur ten oosten. Zij baseerde zich hierbij op de grens die Bezoen in 1948 (in *Taal en volk van Twente*, p. 194 e.v.) heeft getrokken.

In Deventer wordt uiteraard *vuur* gezegd.

Bijzonderheden van het Deventers

1. Lange klinker in *èten, göte, kaaken*

In een strook langs de IJssel, op het kaartje hieronder het gebied van het Centraal-Sallands genoemd, komen lange klinkers voor in woorden als *eten, goot* en *koken*. In Deventer en Wijhe zegt men *èten, göte, kaaken*. Oostelijker, in Raalte bijvoorbeeld, is het *etten, götte*, met een korte klinker.

Indelingskaart van het Sallands uit Bloemhoff, H., "Klank en vormleer". In: Handboek Nederaksische taal- en letterkunde. Assen 2008, p. 86

2. Stadse kenmerken

Net als Zwolle en Kampen heeft Deventer een *r* die als een keelklank klinkt, een zgn. brouw-*r*. Daarmee hangt samen dat de *ao* voor de *r* wat meer voor in de mond wordt gearticuleerd en klinkt als *öö*. In Deventer wordt voor 'jaar', 'gevaar' gehoord: *jöör, gevöör*, terwijl het bijv. in Wijhe *joor* en *gevoor* is.

3. Oostelijke klinkers

Deventer heeft in de woorden *breef, greun* en *book* ('brief', 'groen', 'boek') een "oostelijke" klinker. In de rest van West-Overijssel wordt vrijwel altijd *brief, gruun* en *boek* gehoord.

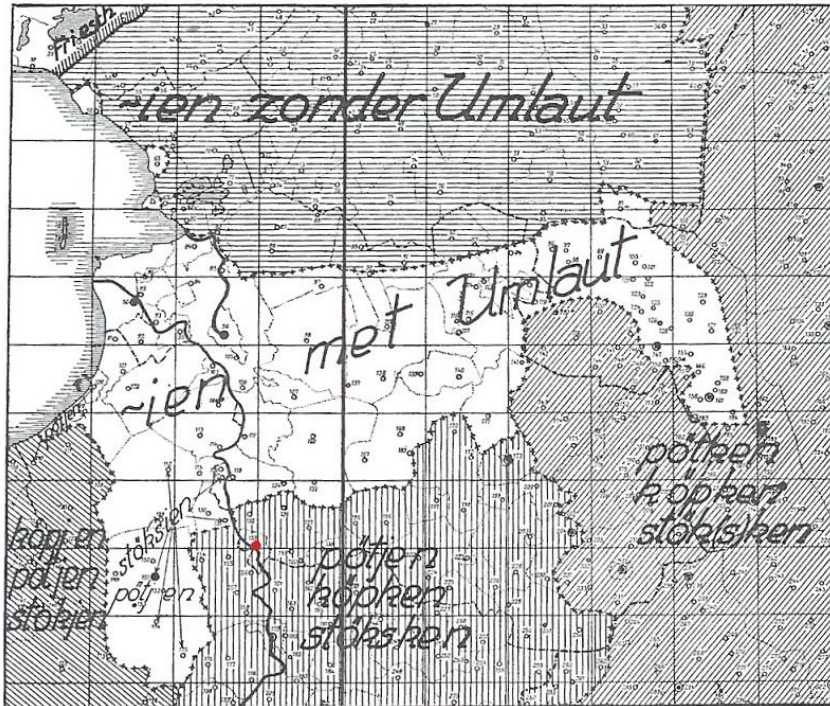
4. *eej, euw, oow*

In het Deventers klinken de *ee, eu* en *oo*, de hoge middenklinkers als *eej, euw* en *oow*, dat wil zeggen: min of meer diftongisch. Dat is typisch voor Deventer, in bijv. Diepenveen komt het niet voor. Enkele voorbeelden:

zeejker 'zeker', *bleejven* 'bleven', *heuwgte* 'hoogte', *heuwfd* 'hoofd', *zoow* 'zo', *poowten* 'poten'.

De kaart van de verkleinwoordvorming

De taal van Deventer onderscheidt zich van het noordelijker gesproken Sallands ook in de wijze waarop de verkleinwoorden worden gevormd. Hier geen verkleinwoorden op *-ie(n)* (met umlaut), maar op *-jen* of *-ken*. Op onderstaande kaart is Deventer met een rode stip aangegeven.

"De verkleinwoorden". Uit: Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), Overijssel. Deventer 1931, p. 825.

De kaart van Kloeke is al heel oud, maar toch is de situatie nog niet veel veranderd. De slot-*n* van de uitgang is inmiddels wel in een groot deel van Salland verdwenen; in Deventer is dat nog niet het geval zoals de voorbeelden van de verkleinwoorden hieronder laten zien.

Ter vergelijking zetten we de Raalter verkleinwoordvormen ernaast. Daar dus verkleinwoorden die uitgaan op *-ie*:

Deventer	Raalte	Nederlands
<i>deuksken</i>	<i>deukie</i>	doekje
<i>huusken</i>	<i>husie</i>	huisje
<i>lämpken</i>	<i>lämpie</i>	lampje
<i>betjen</i>	<i>bettie</i>	beetje
<i>lichjen</i>	<i>lichie</i>	lichtje
<i>schöteltjen</i>	<i>schötteltie</i>	schotelkje

Uit de woordenschat van de taal van Deventer

Wat denkt u dat de volgende woorden en zinnestelsels betekenen:
(de oplossing vindt u aan het eind, na *Verder lezen/studeren*)

1. *Wöörumme doo-j dat?*
2. *Et vruuwken is zeek en verdretig en meu.*
3. *Dee stoepe lig neet helemaole lieke.*
4. *As dende deur de steegjes löp, schupt hee alle deuren lös.*
5. *Zo dunne as 'n leufken.*

Verder lezen/studeren

Het Deventers is in de loop van de tijd goed beschreven.

In de kennisbank van de website detaalvanoverijssel.nl zijn de eerste en de tweede (bewerkte) druk van het *Woordenboekje van het Deventers dialect* van W. Draaijer opgenomen. De eerste is uit 1896, de tweede, bewerkt door P. Fijn van Draat, uit 1936. In de jaren tachtig van de vorige eeuw is dit woordenboek opnieuw herzien door een werkgroep onder leiding van H.J. van Baalen. Het nieuwe *Woordenboek van het Deventer dialect* verscheen in 1986 en is een uitgave van Praamstra in Deventer.

Behalve in verschillende woordenboeken is het Deventers ook door G.W. Kuijk vastgelegd in een *Grammatica van het Deventer dialect*, zie daarvoor ook de kennisbank.

Voor verhalen, gedichten en ander werk in en over het Deventers: zie de website van Gerrit Kuijk: <http://www.gwkuijk.nl>

Een andere bekende Deventer auteur is Herman Korteling.

Behalve in de genoemde literatuur kan men zich oriënteren in meer algemene werken, waaronder:

Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), *Overijssel*. Deventer 1931;

Bloemhoff, H., J. van der Kooi, H. Niebaum en S. Reker (red.), *Handboek Nedersaksische taal- en letterkunde*. Assen 2008, speciaal p. 65 vv. en 221 vv.

Oplossingen:

1. Waarom doe je dat?
2. Het vrouwtje is ziek en verdrietig en moe.
3. Die stoep ligt niet helemaal recht.
4. Hij loopt met zijn voeten schuin naar buiten toe (lett: Als die door de steegjes loopt, schopt hij alle deuren open).
5. Zo dun als een lovertje.